

3

OSMANLI ARAŞTIRMALARI

III

Nesir Heyeti — Editorial Board

HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ

HEATH W. LOWRY

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

III

İstanbul - 1982

Andrew C. Hess, *The Forgotten Frontier: A History of the Sixteenth-Century Ibero-African Frontier*, The University of Chicago Press, 1978 + 278 sayfa, 4 harita, 5 resim.

Osmanlı İmparatorluğunun denizcilik tarihi ve yayılması ile ilgili çalışmalarından tanıdığımız Amerikalı tarihçi Dr. Hess, yukarıda adını verdiğimiz kitabıyla Osmanlı tarihi çalışmalarına önemli bir katkıda bulunmuştur. Pekçok ülkede modelleri verilen, Türkiye'de ise henüz uygulanmamış bir sınır tarihi ile karşımıza çıkan Andrew Hess, bir zamanların ünlü sınır topraklarının, yani Hıristiyan İberik yarımadası ile Müslüman Kuzey Afrika dünyalarının 16. yüzyıl içindeki şekillenmelerinden söz ederken, iki Akdeniz medeniyeti arasındaki ilişkileri ayrıntılarıyla anlatmıştır: «Akdeniz dünyasının farklı, kesin belirlenmiş kümelere ayrılışını, 16. yüzyıl tarihinin konusu» olduğunu ileri sürerken, tanınmış Fransız tarihçi F. Braudel'in teorisinden farklı bir yaklaşımla konusunu işlemiştir. Hess, temelde kronolojik metotla 15. yüzyıldan 17. yüzyıl başlarına kadar gelmiş, ancak tahlilden hiç ayrılmamıştır; İspanya Müslümanları, Kuzey Afrika Müslümanları, İspanya ve Osmanlı deniz imparatorlukları karşılıklı etki ve tepki formülü içinde incelenmişlerdir.

Dr. Hess'in İspanyol, Portekiz ve Osmanlı kaynaklarına ve konusuyla ilgili literatüre hakim olarak işlediği bu çalışma, Osmanlı Akdeniz dünyasının bilinmeyen pekçok tarafını aydınlatmakta, yeni araştırmalar için ışık tutmaktadır. Belki okunması kolay olmayan bir üslup, ama tahlil ve bütünleştirmenin güzel bir örneğini vermiştir.

Salih Özbaran

Yahyâ b. Ebu es-Safâ b. Ahmed, *El-Menâzilü'l-Mehâsiniyye fî'l-Rihletî'l-Trablusiyye* (Mehâsini'nin Trablus-Şam seyahat-nâmesi), Giriş ve açıklamalar ile yayınlayan: Muhammed Adnan Bakhit, Dârü'l-Âfâki'l-Cedide yayınevi, Beyrut 1981, 158 sahife.

El-Mehâsini adı ile meşhur olan Yahyâ b. Ebu es-Safâ XVII. yüzyılda Suriye'de yaşamış bir yazardır. Şeyh Ahmed b. Muhammed el-Mukri et-Tilimsâni (ölm. 1041/1632)'den icâzet-nâme almış, bir süre Beyrut ve Trablus-Şam'da dolaşmış, nihayet Şam'da Emeviye Camii yanındaki el-Gazâliyye medresesinde müderrislik etmiş, 1643'de ölmüştür.

El-Mehâsini'nin Trablus-Şam'a gidişine sebep, Şam'dan oraya tayin olunan defterdar Murad Efendi'dir. Bu zat tarafından davet olunduğundan 26 Kasım 1638 (19 Receb 1048)'de Şam'dan ayrılıp Barâda Ovası, Sergaye, Bilitâr, Tiybe köyleri ve Baalbek üzerinden 14 Aralık 1638 (7 Şaban 1048)de Trablus-Şam'a gelmiş, Murad Efendi tarafından kabul edilerek sarayında misafir edilmiştir. Bir süre bu şehirde kaldıktan sonra onun Trablus-Şam vilâyetine bağlı muhtelif şehir ve kasabaları dolaştığı, olaylar hakkında bilgi topladığı, nihayet 17 Mart 1639 (12 Zilkade 1048)'da tekrar Şam'a döndüğü anlaşılmaktadır.

Ürdün Üniversitesi'nin pek kıymetli bilim adamlarından ve tarihçilerinden Dr. M. Adnan Bakhit, el-Mehâsini'nin yukarıdaki eserinin birisi İstanbul'da Üniversite Kütüphanesi'nde AY 4329'da, diğeri Princeton Üniversitesi Kütüphanesi'nde Yâhuda Bölümü AY 4670'de bulunan iki yazmasından faydalanmış, bunlardan ikincisinin müellifin müsveddesi, ilkinin ise temize çekilmiş nüshası olduğu kanaatine varmıştır. Bunun için de Princeton yazmasını esas alarak, İstanbul'daki ile karşılaştırmıştır. Eserde Trablus-Şam vilâyetinde Türkmen asıllı, sünnî Seyfâ oğulları idaresinin Şahin Paşa (1637-1644) tarafından tasfiyesinden sonra yerine kurulan Osmanlı idâri teşkilâtı hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Onun bu vilâyette görevli olarak zikr ettikleri vali, defterdar, muhasebeci, mukataacı, tezkereci, ruznâmeci ve dinî kurumlar mensuplarıdır.

Osmanlılar, Memlûklar zamanından kalmış olan hukuk teşkilâtını yeniden tanzim etmişler, Hanefilik, devletin resmî mezhebi olduğu için Hanefi kadısına önem vermişlerdir. Kadılık vazifesinden sonra, baş kâtiplik gelmektedir. Bunun yanında da birinci, ikinci ve üçüncü kâtipler bulunmaktadır.

Kitapta, mahkemelerde vuku bulan fesâd, rüşvet ve haksızlıklar kaydedilmiş, Trablus-Şam camilerindeki hitabet, imamlık ve müderrislik görevleri sayılmış, hizmetlerde bulunan adamların ahlâk ve davranışlarının kötü olup olmadıkları da belirtilmiştir. Şâfiiler ile Hanefilerde müftülük ve Nakibü'l-eshrâfîlik vazifesine de yer verilmiştir. O tarihte Seyyid Hasaneyn b. Seyyid Yahyâ el-Trablusî nakib bulunmaktadır. Müellif Trablus-Şam'da Sufi faaliyetlerin zâviyeler ve tekkelerde ne kadar hareketli olduğundan, Mehmed Efendi el-Rûmî meşihatındaki mevlevî tekkesinden bahs etmiş, Osmanlı devletinin sufi tarikatlarına ne kadar önem verdiğini göstermiştir.

Devletin zayıflaması üzerine Trablus-Şam vilâyetinde isyanlar çıkmış, bunun neticesinde Şam kalelerinde bulunan Osmanlı askerleri güçlerinden kaybetmişlerdir. Oradaki iki büyük aile olan Türkmen asıllı Seyfâ oğulları ve Dürzi mezhebini tutan Maan oğulları arasında çatışma başlamıştır. Bununla beraber Maan ailesi her zaman hükümet kuvvetlerini kendi yanına çekmesini bilmiş, duruma hâkim olmuştur. İki aile arasındaki silâhli çatışmalar sonucu şehirler ve köyler yıkılıp harap olmuş ve yerli ahali göçetmek zorunda kalmıştır. Barada ovası, Dümmer, Bilitâr, Tiybe köyleri, Baalbek şehri ve benzerleri bunlara birer örnek teşkil eder.

Yazar, özellikle Seyfâ ailesinin evlerinin yıkıldığını, taştan yapılmış olan Trablus-Şam şehrinin yerle bir edildiğini zikreder, haksızlıklarından dolayı vali Şahin Paşa'yı ve yollarda yerleşen bedevileri ülkenin bu hale gelmesine sebep olarak gösterir. Böylece yerli unsurlar birbirlerine düşmüş, orada bulunan nizâmî askerlerde zayıflamıştı. Mehâsini, bu eserinde gördüğü yerleri tanıdığı bazı kişilerin özelliklerini dikkatle okuyucuya sunmaktadır. Yaşadığı olayların tafsilâtını, gördüğü âlim ve şeyhlerin hâl tercümelerini nazım halinde edebi bir üslubla kaleme almıştır.

Dr. M. Adnan Bakhit'e, bu kadar önemli bir yazmayı giriş ve bir çok açıklamalarla yayınlayarak, ondan geniş bir okuyucu ve araştırmacı kitlesinin faydalanmasını sağladığı için şükran borçluyuz.